

Politirapporter om jødeforfølgelser 1819-1820 og politiske frihedskrav

I forskningen og i de artikler og bøger, som hidtil har behandlet jødeforfølgelserne i Danmark 1819-1820, har den gængse opfattelse været, at forfølgelserne blev afsluttet i januar 1820. I denne artikel dokumenterer Jens Rasmussen dog, at forfølgelserne fortsatte i hele 1820, og at organiseringen af urolighederne af Frederik 6.s regering blev kædet sammen med planlægningen af en politisk revolte mod kongen.

Af Jens Rasmussen

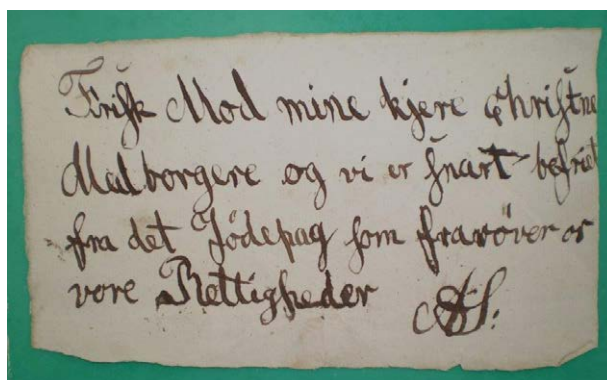
Indledning: Jødeforfølgelser

Antijødiske uroligheder og forfølgelser foregik for 200 år siden i København og i mindre omfang i provinsbyer som for eksempel Odense, Helsingør og Næstved. Disse jødeforfølgelser i 1819-1820 og deres forudsætninger er blevet skildret i flere artikler og refereret i flere bøger, senest i 2018.¹ Fælles for dem alle er, at de anser jødeforfølgelserne, som startede i begyndelsen af september 1819, for afsluttet i løbet af januar 1820.² Denne artikel er baseret på mine undersøgelser fra 2009/10, som dokumenterer, at jødeforfølgelserne fortsatte i hele 1820.³ Politirapporterne er anvendt som indfaldsvinkel.

Til forudsætningerne for jødeforfølgelserne hørte deltagelsen i Napoleonskrigene, dernæst statsbankerotten i 1813 og tabet af Norge i 1814. Tilsammen kastede disse begivenheder Danmark ud i en økonomisk krise, som for alvor var mærkbar fra 1818. Et prisfald på landbrugsprodukter internationalt og herhjemme fik den konsekvens, at mange landmænd måtte forlade gård og hjem. Der manglede kreditmuligheder og lånekapital, hvilket påvirkede omsætningen i de større byer og i hovedstaden, hvor flere handelshuse gik fallit.⁴

Befolkningens utilfredshed med den økonomiske krise

rettede sig mod jøderne og blev udtrykt på plakater, hvor jøder fik skylden og blev kaldt blodsugere, der stjal folks penge. Der blev på plakaterne hentydet til pengeseddelknapheden, som betød likviditetsmangel for handlende, håndværkere, landbrugere og så videre. Plakaterne var primitive stykker papir, der cirkulerede i gader som løbesedler eller var opsat på mure eller hegn.⁵

Denne plakat har fokus på "det Jødepag". Jøderne beskyldes for at fratage almindelige borgere deres rettigheder. På bagsiden er der skrevet: "Til hvem som finder det". Teksten på forsiden slutter med et hvidt bånd om hatten – "Sammenrottelsestegnet", se Davidsen 1869, s. 63. Rigsarkivet, DK, 2. Depart., I 70-11. U.1819. Foto: Jens Rasmussen.

Den litterære jødefejde i 1813 og senere i 1816 udtrykte sig på samme vis som de opsatte plakater. I disse fejder blev jødiske borgere trukket frem i lyset: jøderne var troløse og skadelige borgere til fare for landets dårlige økonomi og kun optaget af penge. Dertil kom religionsforskellene: jøderne havde korsfæstet Jesus, og som menighed levede jøderne afsondret med deres religiøse leveregler – som en stat i staten. Disse litterære fejder foregik tilsvarende i de tyske stater, hvor der var en del intellektuelle, som udtrykte deres intolerance over for jøderne. Der var uro rettet mod jøder flere steder i de tyske stater. Således var der tale om et internationalt fænomen.⁶

I årene 1815 til 1817 havde den danske enevoldsregering fuldendt en politireform, som tog sin begyndelse i 1800-1803 med blandt andet mandskabsudvidelse og oprettelse af paskontor i København. Arkivar og seniorforsker Karl Peder Pedersen har beskrevet denne udvikling. Der blev i 1817 oprettet seks politidistrikter og politiassistentstillinger i København, som kom til at "spille en rolle på sikkerhedspolitiområdet".⁷ Tillige blev politiembedsværket moderniseret og politistyrken øget.⁸ Formålet var, at regeringen ville følge københavnernes i nærområdet. Der var tale om en øget skygning og overvågning med systematisk indsamling af informationer baseret på mandtalsindsamling, flytningsregister og løbende registreringer af mistænkelige personer, dertil brug af forhør og iscenesættelse af indbrud med provokatører. Meget af alt dette har ikke sat sig mange spor i det overleverede kildemateriale. Karl Peder Pedersen mener, at dette politiarbejde var hemmeligt, og at materialet derfor efter endt aktion på normal vis blev tilintetgjort.⁹

De bevarede politirapporter står tilbage, og de er således – som denne artikel vil vise – blevet en væsentlig kilde om begivenhederne i 1819-1820. Politiets øgede overvågning og registrering stod sin første alvorlige prøve ved jødeforfølgelserne. Således skulle man tro, at politiet var godt rustet til at klare situationen, men politistyrkens størrelse, inklusive Københavns vægterkorps, viste sig at være alt for lille til at håndtere store uroligheder.

Den sene enevælde var et før-sekulært luthersk samfund, hvor den evangelisk-lutherske statskirke var skrevet ind

Denne meget synlige politiuniform prægede gadebilledet fra 1793 til 1850. Den folkelige betegnelse for disse betjente var blandt andet "de røde engle". Farvelagt tegning af Senn og Lahde, 1807. Foto: Københavns Museum.

i Kongeloven af 1665 og Danske Lov af 1683, som den eneste tilladte religion. Det var ikke et samfund, som arbejdede med ligestilling mellem religioner. Der var ingen ligeberettigelse. Befolkningen levede i en luthersk enhedskultur.

I Københavns mosaiske menighed var der ca. 2.500 jødiske medlemmer omkring 1814. Det var en lille gruppe set i forhold til Københavns indbyggerantal på ca. 126.000 indbyggere. Jøderne var imidlertid synlige i gadebilledet, idet flere jødiske butikker lå i Københavns centrum. Det religiøse liv spillede også ind. Jødernes religiøse liv blev på nogle områder opfattet som en anderledes social adfærd og en vis afsondrethed fra det store lutherske flertal. I det danske kongerige fik jøderne

med kongelig anordning af 29. marts 1814 borgerrettigheder med hensyn til erhvervsudøvelse og almindelig lovgivning (fattigvæsen, skolevæsen og skiftevæsen med videre), men stadig var der restriktioner. Enhver hændelse (fødsel, vielse med videre) skulle indberettes inden for 24 timer, ligesom der skulle aflægges en særlig jødeed til staten, og jøder havde ikke adgang til offentlige embeder. Derudover foretog politiet en skrap kontrol med jødiske indvandrere, som var mere omfattende end hos reformerte og katolikker.¹⁰

I denne periode var kun tre trossamfund tolereret i de danske riger, og det under visse betingelser: reformerte, katolikker og jøder. De tolererede trossamfund udgjorde i perioden 1800-1850 cirka 5-6.000 af kongeriget Danmarks befolkning på 1,4 millioner. Heraf tegnede de danske jøder sig for 2/3 – som det største af de tolererede trossamfund. De tilsvarende forhold i de tyske stater i perioden 1800-1850 viste, at det jødiske mindretal voksede fra 300.000 til 400.000, og tilsvarende voksede befolkningen i alt cirka fra 24 millioner til 35 millioner indbyggere. Herhjemme lå det jødiske mindretal på cirka 0,3 procent af hele befolkningen. I de tyske stater var tallet lidt over en procent.¹¹

To parallelle spor i 1820

Nyt kildemateriale, som jeg har undersøgt, har vist, at befolkningens forfølgelser af jøder i København fortsatte helt frem til slutningen af 1820. Derved dannede de et parallelt forløb med de politiske uroligheder omkring teologen, dr.phil. Jacob J. Dampe (doktor på afhandling om Koranens etik). Begge ”bevægelser” har deres baggrund i den dårlige økonomiske situation, som bragte enevældens styre i fare.

Historikere har ofte fremhævet, at dr. Dampes såkaldte politiske ”bevægelse” ikke kan sammenkædes med befolkningens jødeforfølgelser, som de har ment afsluttet senest i begyndelsen af 1820 og omtalt som drengestreger, hvilket må siges at være en underdrivelse.¹² Denne artikel vil alligevel understrege, at regeringens forestillinger om en sammenhæng, ja, et parallellforløb, blev afgørende for handlingsmønsteret, selvom en skriftlig dokumentation

for denne sammenhæng fra uromagernes side ikke er blevet overleveret til eftertidens kildegranskning. Regeringen handlede ud fra, at både jødeforfølgelser og den politiske aktivitet for en fri forfatning foregik på samme tid i København, ikke alene i 1819, men i sensommeren og efteråret 1820. Det fik betydning for politimyndighedens forsøg på at slå urolighederne ned i begge ”bevægelser”.¹³

Politiets og politirettens arkiver i Rigsarkivet er velkendte, men et nyt kildemateriale er først dukket op for få år siden. Det nye kildemateriale, bestående af politirapporter, opsatte plakater (det vil sige løbesedler) med mere, findes i dag i en pakke i Rigsarkivet.¹⁴ Materialet har tidligere ligget andre steder. På materialet er påtegnet: ”Er udlaant Etatsraad Ørsted d. 22. November 1820 og er ikke kommet tilbage”. Det skyldes, at kancellideputerede A.S. Ørsted (chef for 2. departement, sjællandske justits- og politikvæsen) af Danske Kancelli lånte materialet med hjem i november 1820 for at forberede regeringens sagsanlæg mod dr. Dampe, som var anklaget for højforræderisk oprør mod kongens enevælde. Materialet, som i denne artikel kaldes Ørsted-pakken, drejer sig om akter, der ved Ørsteds død i 1860 er blevet solgt ved auktion til en privatperson og siden er havnet i USA (Yad-Vashem Instituttet). For få år siden er materialet afleveret til Rigsarkivet, hvor det tilsyneladende siden har ligget ubrugt hen. Ørsted-pakkens politirapporter dokumenterer, at optøjerne var langt mere omfattende end hidtil antaget. Det øvrige kildemateriale omfatter korrespondancer mellem politichef og gehejmestatsminister Frederik J. Kaas og politidirektør O.H. Hvidberg, politiets forhørsprotokoller og sagsakter, herunder den nedsatte domstolskommissions arbejde mod dr. Dampe.¹⁵

Man kunne gætte på, at Ørsted beholdt politirapporter med mere i hjemmet for at svække argumentationen for at styrke sikkerhedspolitiet, som Frederik 6. og gehejmestatsminister Kaas gik ind for. For Ørsted var det vigtigt, at det bestående trusselsbillede mod staten ikke retfærdiggjorde en svækkelse af enevældens retsstat. Ørsteds synspunkter var tidligere blevet støttet af de øvrige kancellichefer i forbindelse med politireformen i 1815-1817.¹⁶ Det egentlige motiv fremgik ikke på tryk

nogen steder, men der kan argumenteres for, at Ørsted for alt i verden ville bevare enevældens retsstat og undgå politistatslignende tilstande. Under tugthusoprøret i

Anders Sandøe Ørsted (1778-1860). Jurist, embedsmand og statsmand. Ørsted skrev adskillige retslerde og moral-filosofiske afhandlinger. Han gik ind for en retsstat med uafhængige domstole og mente, at kirkelovene skulle tolkes ud fra tidens tolerance og liberalitet. Han var deputeret i Danske Kancelli fra 1813. Desuden generalprokurør og dermed enevældens lovforfatter fra 1825, siden Christian 8.s gehejmestatsminister i 1840'erne. Han var konsejlspræsident (statsminister) i 1853 og havde flere ministerposter i 1853-1854. Efter foto: Det Kongelige Bibliotek.

København i 1817 var Ørsted gået imod indførelse af henrettelser ved standret, hvilket kongen havde taget meget ilde op. Kongen havde alligevel underskrevet ordren.¹⁷ Siden holdt kongen og regeringslederen Kaas sig til domstolsafgørelser. Både i forbindelse med arresterede under jødeforfølgelserne og ved dr. Dampes rettergang blev der nedsat kommissionsdomstole.

Landets stramme politiske kurs under Frederik 6. var under pres fra udlandet, hvor der var friere forfatningsordninger end i Danmark. I Norge var der indført

konstitutionelle ordninger i 1814. Det tyske Forbunds krav til Frederik 6. om en stænderforfatning for Holsten (jævnfør Forbundspagtens § 13) blev sammenholdt med fleres tilsvarende krav for Slesvigs vedkommende. Kravet blev støttet af liberale tyske kredse og især af det holstenske ridderskab, bestående af godsejerne.

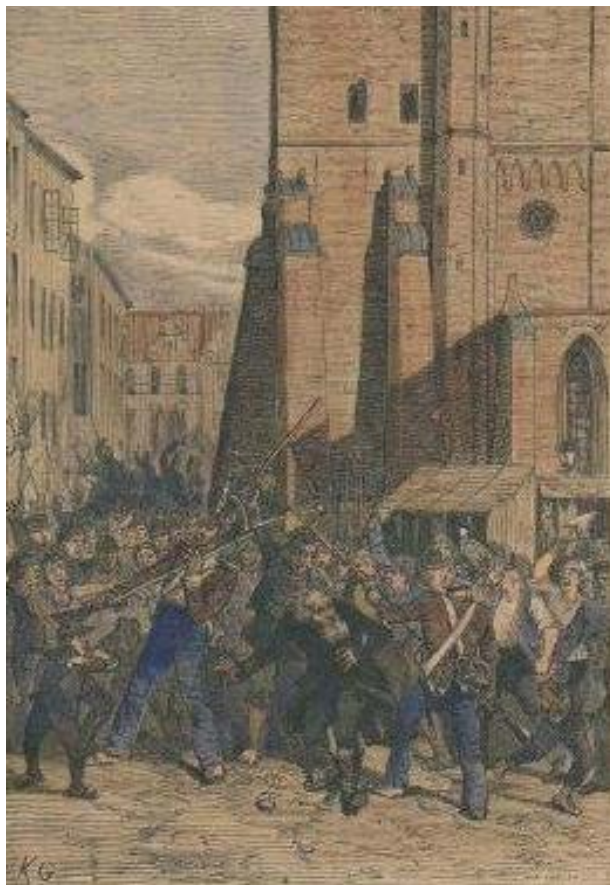
Politirapporterne om jødeforfølgelser 1819-1820

I august 1819 fandt der jødeforfølgelser sted i Hamborg og andre tyske byer.¹⁸ Den 4. september 1819 startede tilsvarende forfølgelser i Østergade i Københavns centrum. Optøjerne er blevet skildret indgående frem til januar 1820,¹⁹ men de fortsatte indtil sidst på året 1820, som denne artikel beskriver.

Jøderne i Danmark blev af enevoldskonge og regering betragtet som et tolereret trossamfund, men der indgik en social adfærd, som den danske befolkning rettede sin intolerance og uvilje imod. Politirapporterne berettede om grove beskyldninger mod jøder, rudeknusninger, chikane i form af "uhumskheder", der blev kastet mod jøder, og bål antændt foran jødernes boliger tillige med enkelte tilfælde af overfald på jøder. Ødelæggelserne gik blandt andet ud over Raphaels modebutik i Østergade. Politiet blev tilkaldt, men folkemængden var så stor, at politidirektør O.H. Hvidberg tilkaldte husarerne, der ryddede gaderne og spredte folkemængden. Plakater blev fundet, blandt andet med følgende indhold (Ørsted-pakken): "Peb Moses! Ned med Jøderne. De Blodsugere: mærk ædle Medborgere! Lad Eder ikke lokke eller overtale ved falske Forestillinger [bagsiden]". Plakaternes ydre tegn var for eksempel et tegnet hvidt bånd viklet om en hat – formentlig et hemmeligt tegn til en forestående fælles aktion. Tegnet overbeviste politiet om, at der lå en form for organisering bag urolighederne.

Kongen besluttede hurtigt at indsætte militæret i hovedstaden og udstede forsamlingsforbud. Frygten for oprør fik kongen til at nedsætte en kommissionsdomstol, "som er bemyndiget til at kjende uden Appel".²⁰ Bagmændene skulle pågribes. Derfor blev der udsat en dusør på 4.000 rigsbankdaler. Ligeledes blev der indført udgangsforbud i aften- og nattetimerne.²¹ Den praktiske udførelse

af disse ordrer blev overladt til politidirektøren, som imidlertid aldrig fik opklaret, om jødeforfølgelserne var planlagt af nogle bestemte personer, og om der var tale om en egentlig organiseret "bevægelse". Håndhævelsen af udgangsforbuddet startede den 11. september. Der blev de følgende dage bragt arrestanter til de fem politiretter i hovedstaden. Københavns Politiret, 5. afdeling, dømte således ca. 70 borgere, som havde overtrådt udgangsforbuddet.²²

Folkemængden truer en gammel jøde. Han beskyttes af militæret fra hovedvagten. Tegningen er fra Nikolaj Plads i København i september 1819. Den udtrykker tegneren Knud Gamborgs noget folkelige gengivelse af de alvorlige forfølgelser. Han illustrerede Jacob Davidsens bog: Fra det gamle kongens Kjøbenhavn, 2. bind, København 1880-81.

Plakaterne viste, at modstanden mod jøderne ikke direkte handlede om religionsforskelle. De dannede baggrund, for jøderne levede i et land, hvor næsten alle borgere tilhørte

den lutherske tro. Først og fremmest drejede det sig i plakaterne om den økonomiske situation, hvor jøderne blev betragtet som blodsugere, jødepak med videre. De blev betragtet som økonomiske spekulanter, som opererede i en finanskrisen. Statsbankerotten i 1813 havde betydet en meget stram kreditgivning med konkurser og arbejdsløshed til følge, ikke mindst blandt købmænd og håndværksmestre. En stor del af befolkningen risikerede derfor at ende som tiggere. En plakat fra Ørsted-pakken viste frygten herfor:

Endelig er vi nu nær ved Maalet kun for Med og om en föie Tid er vi fri for det Jødepak der piner og plager os over alt samt snyder og beskobber og fraröver os alt hvad vi eier og har saa vi bliver Tiggere men Jødepakket Slige Folk – i Aften ved ...[?].

Sandsynligvis har der været flere kopier af denne plakat, som cirkulerede i Københavns gader, og som ikke var fri for stavfejl. En anden kopi af denne plakat er anbragt i politidirektørens arkiv.²³

Sociologen Max Weber har tolket på tiggeriets status i den protestantiske religiøse kulturtradition og kaldsetik. Han mente, at det værste i den protestantiske forestillingsverden var at ende som tiggere, fordi det socialt var ganske uacceptabelt ud fra den protestantiske kaldsetik. Den lutherske forståelse var netop, at for ethvert menneske var det tildelte arbejde, høj som hos lav, et kald, som man forblev i og dermed tjente Gud og mennesker. Det blev betragtet som en dyd at arbejde. Den dårlige økonomiske situation og arbejdsløsheden rev mange ud af dette kald – og det gav ikke bare en materiel utryghed, men også en åndelig utryghed. En identitetskrise.²⁴

Flere politirapporter nytårsdag 1820 fra Ørsted-pakken kunne fortælle Kaas det opmuntrende, at det var lykkedes at komme uroen i gaderne til livs. I hovedstaden havde flere "Patrouiller" holdt godt øje med situationen. Politiet berettede, at en lille gruppe borgere lavede optøjer på Købmagergade. De blev arresteret. Politirapporterne talte dog samstemmende om, at uroen hurtigt kunne blusse op igen.

Den anspændte politiske situation fik yderligere næring, da Johs. Blankensteiner, der havde kunstforretning i Østergade, og som var medlem af ledelsen i den katolske menighed, den 8. januar 1820 afleverede en funden "Billet" i Østergade til den nye politidirektør A. Chr. Kierulff. Denne "Billet" ligger i Ørsted-pakken:

I Jöden Triers gaard [Meyer & Triers Handelshus] i Raadhuusstrædet, findes i Kielderen Millioner rede-Sölv forn tilhörer Staten; men bliver efterhaanden Transporteret til Udlandet. - Satanen er i Wien for aldrig meer at vende tilbage; han leer nu over de Dumme Danske, der blot truer, men tör ikke Handle. - Kongen, med sine Ransmænd og Jöderne, trodser, foragter Folket. - Need! med de Skurke, og Landet er frelst.-

Det overbeviste regering og politi om, at en politisk uro på grund af regeringens økonomiske kurs, med direkte kritik af enevælden som styreform, spillede en lige så stor rolle som forfølgelsen af jøder. I denne "Billet" beskyldtes jøder for en spekulativ orienteret eventyrkapitalisme, for nu at bruge Webers formulering, selvom finanskrisen var en regulær kreditkrise, som viste en manglende økonomisk ledelse af landet, og som intet havde med jøderne at gøre.²⁵ Historikeren Per Boje har skrevet, at "Nationalbankens mulighed for at yde handelskreditter (...) hæmmes i den første del af perioden pga. målsætningen om seddelinddragning".²⁶ Nationalbanken i København overtog den 1. august 1818 statsinstitutionen Rigsbanken og blev etableret som privat nationalt interessentskab, hvor alle landets ejendomsbesiddere var pålagt en bankhæftelse på mindst 100 rigsbankdaler. Det skete ved kongens åbne brev af 6. april 1818. Tiderne var alvorlige, for i 1819 faldt kursen til 212, det vil sige 212 rigsbankdaler for 100 sølvspecier. Ganske vist var kursen i 1813 sat til 200, men herefter havde kursen ligget på mellem 400 og 800. Krisens kerne i årene 1819-1820 var afsætningsvanskeligheder for landbrugsvarer med mere set i sammenhæng med den utilstrækkelige kreditmarksstruktur. Sparekasserne slog først for alvor igennem som udlånkasser i løbet af 1820'erne, og oprettelsen af banker skete først i 1846.²⁷

Ovennævnte "Billet" med dens antijødiske spekulationsudtalelser om eksporteret sølv til udlandet pegede på, at dette sølv burde tilhøre staten/samfundet til brug for seddelregulering og til stimulering af økonomien i form af likviditet og kreditgivning, så omsætningen kunne komme i gang og hindre den stigende arbejdsløshed. Kritikken i den fundne "Billet" tegnede et klart billede af den jødiske finanskapitalist, et billede, som antisemitismen senere mod århundredets slutning for alvor skabte.

Politirapporterne var skrevet af politibetjente, vægttere og politiagenter, og de dækkede det meste af året 1820, især september måned. Rapporterne havde fokus på folkemængdens placering i gader og dens bevægelser. De registrerede især enhver "Samstimlen", fordi forsamlingsforbuddet stadig var ved magt. Derved havde politiet mulighed for indgriben ved at opløse forsamlingerne og arrestere uromagere. Politirapporterne beskrev ofte kun jødeforfølgelsen med en henvisning til hændelsesstedet, det vil sige adresser på de jødiske hjem. Uroen og optøjerne rettet mod jøderne var underforstået. Alle disse rapporter tilgik politidirektør Kierulff, som vidererapporterede til Kaas.

Politiassistentordningen fra politireformen i 1815-1817 fik betydning i politiets håndtering af urolighederne. Det betød en mere effektiv registrering af urolighederne, som var medvirkende til, at politiets beskedne mandkabsressourcer kunne sættes ind de rette steder.²⁸

På kongens fødselsdag den 28. januar 1820 blev der givet ordre til at forstærke militærvagten med flere husarer. Det drejede sig især om nattevagten, hvor der hele natten skulle stå 20 opsadde heste parate til husarerne. Men det var lige ved at gå galt, som nævnt i politiassistent, cand.jur., Jens Samuel Grønlunds politirapport fra den 1. februar 1820. En folkemængde blev konfronteret med kongens kortege. Sikkerhedspolitiet havde ikke været på sin plads. Grønlund var leder af blandt andet distrikterne "Købmager, Rosenborg og Frimands Kvarter" (1815-1820) og "Strand, Snarens, Øster, Vester Kvarter samt Christianshavn og Amagerbro Kvarter" (1820-1822). Grønlunds egne rapporter fra den 1. februar

1820 og den 3. februar 1820, som ligger i Ørsted-pakken, talte tydeligvis om fortsatte kraftige uroligheder, og de indeholdt flere iagttagelser:

En stor Folkemængde kom fra Bredgade hen imod Gothersgade, lige da Kongen havde passeret ... [Folkemængden] bestod for største Delen af Personer, der efter deres Klædedragt syntes at være Haandværkssvende, tilligemed en Deel Haandværksdrengene.²⁹

Her stod både sikkerhedsmæssige og samfundsmæssige konsekvenser på spil.

Københavnske jøder valgte selv at henvende sig til politiet på grund af urolighederne rettet mod deres huse og hjem. Den 29. februar 1820 anmeldte overretsprokurator Moses Delbanco til politidirektør Kierulff, at der over flere dage havde været ”Samstimlen”, det vil sige optøjer og chikane, ved 11 jødiske familiers bopæle, som i anmeldelsen var angivet med adresser.³⁰ Underforstået var det i anmeldelsen, at her havde politiet ikke været i stand til at beskytte jødiske borgere.

I forår og forsommer 1820 havde uroen været faldende i længere tid, og militæret var blevet trukket tilbage fra hovedstaden. En politirapport fra den 17. juli 1820 nævnte imidlertid rygter om, at optøjer ville opstå på forskellige steder i København. Rapporternes antal steg, da etårsdagen for de første jødeforfølgelser nærmede sig. Mens der i Ørsted-pakken eksisterer 11 politirapporter fra september 1819 og otte politirapporter fra slutmånederne i 1819, ser det ganske anderledes ud for året 1820. Fra den 31. august 1820 og et stykke ind i september måned blev der fra politiets hånd afleveret hele 24 daterede politirapporter ud af i alt 48 rapporter for hele året 1820. Der var tale om en fortsættelse af jødeforfølgelserne, hvilket blev bekræftet i en anonym artikel i *Politievennen*. Artiklen fordømte de mange øbeloptøjer rettet mod jøder i september 1820.³¹

Vægterinspektør Christian Berg leverede flere rapporter i september 1820, især om jødeforfølgelser. Politiaгентen, teskænker Peter Larsen, indleverede den 3. september

1820 en rapport om jødeforfølgelser hos syv jødiske familier, og han bemærkede, at det ikke var muligt at identificere anstifterne af denne uorden. Samme Peter Larsen skyggede på denne tid også forfatteren J.K. Blok Tøxen, der var politisk aktiv i dr. Dampes såkaldte jernringsforening. Det var den samme politiaгент, der udførte politiets overvågning i forbindelse med både jødeforfølgelser og politiske aktiviteter for en fri forfatning. Fra politiets side var der tale om den samme sag, det vil sige truslen mod enevældens styre.

Folkemængdens angreb på jøderne, især rudeknusninger, bål foran jødiske huse, skader på inventar med videre, blev direkte beskrevet i 16 af de 24 rapporter, som stammede fra september 1820. Politirapporterne nævner kun få anholdelser, hvilket kunne tyde på, at politistyrken ikke havde tilstrækkelig størrelse til at foretage arrestationer. Folkemængden var for stor den 2. september 1820 ifølge en politirapport:

(...) en Deel Mennesker havde forsamlet sig paa Amagertorv ved Østergaden og derefter taget Veien op af Kiøbmagergaden. Da jeg kom i Møntergaden (...) seer jeg at en Sværm af Mennesker tog Veien om af Vognmagergaden (...)³²

Tre politirapporter om ødelagte ruder og chikane hos jødiske familier indløb den 3. september 1820:

(...) omkring i Stadens Gader (...) hvad Steder der er Slaaet Vinduer itue i Aftes af Pöbelen –
(...) Collecteur Levin Israel i Vognmagergaden
(...) Garver Levin paa Gammel Mýndt
(...) Raphael paa Østergaden
(...) Handelsmand Jacob Jasop i Læderstræde
(...) Compagnistræde (...) hvor Salomonsen er boende
(...) Hartvig Jasop paa Østergaden
(...) Hattemager Hanover (...) paa Østergaden (...)³³

(...) i Læderstræde kom en stor Sværm af Folk, som her bød som at raabe, og strax derpaa bleve 3 vinduesruder indslagen i en Stue No. 24 i Læderstrædet.³⁴

På råd- og domhuset ved Nytorv nær Østergade i København blev flere af arrestanterne ved jødeforfølgelserne dømt. Huset blev bygget af C.F. Hansen i 1815. Billedet viser folkelivet i Slutterigade mellem domhuset og det daværende fængsel. Til højre ses en tigger, som taler med to borgere, og bagved stikker en fange hovedet ud mellem fængelsvinduet's tremmer. Martinus Rørbye, 1831.

Foto: Statens Museum for Kunst.

(...) en stor Folkestimmelse fra Gothersgaden (...) der blev Indslaaet 5 a 6 vinduesrunder i en Stue hos Collecteur Disler.³⁵

Politiretten var på overarbejde i september måned, hvor arrestanter blev dømt til "Riis" og fængselsstraf, typisk i to uger på vand og brød.³⁶ Der blev ikke nedsat nogen kommissionsdomstol som året før. Militæret blev heller ikke genindkaldt. Årsagen kunne være, at sikkerhedspolitiet's overvågning denne gang fungerede. Uroen fortsatte de næste par måneder.

I perioden fra januar til slutningen af november 1820 handlede 24 andre politirapporter mere generelt om uro-

ligheder og folkemængdens "Samstimlen" og bevægelser fra gade til gade. Der blev nødvendigvis ikke direkte nævnt jødeforfølgelser som årsagen med angivelse af jødiske håndelsesadresser, men det udelukkede langt fra, at forfølgelserne hele tiden var den egentlige årsag.

Den politiske kritik af økonomien dukkede fortsat op på plakater, for befolkningen sultede. Den 5. november blev det af politiet rapporteret, at der på en mur i Bredgade stod skrevet med kridt: "Bröd eller Död!"³⁷ Det samme stod skrevet på en anden mur i Gothersgade den 29. november.³⁸ Alle rapporter videresendte politidirektøren til regeringen.

De politiske uroligheder: To ”bevægelser” parallelle forløb i 1820

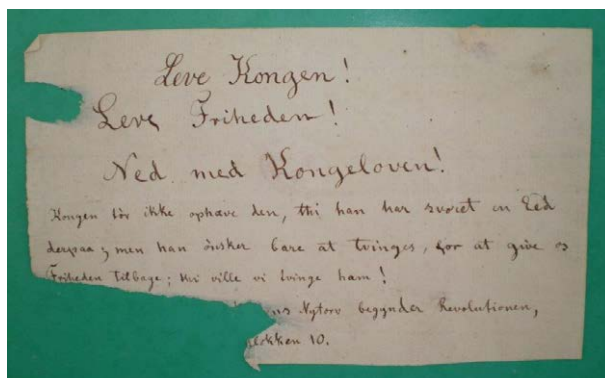
Under de tidlige jødeforfølgelser i 1819 sendte politidirektør Hvidberg den 29. november 1819 et brev til Kaas vedlagt en plakat, som havde cirkuleret i hovedstaden. Det var en enke, Karen Marie Olsen, og hendes 11-årige søn, Jens Peter Olsen, der fandt plakaten.³⁹ Hvidberg forklarede, at han mistænkte forfatteren J.K. Blok Tøxen for at være ophavsmanden. Tøxen blev arresteret og bragt i forhør, men da der intet bevismateriale fandtes, måtte han løslades. På plakaten stod blandt andet at læse:

Det er høje Tiid at der skeer en Forandring i vor Regjeringsforfatning; Folket trues med en Penge Revolution Liig den innfandt, Sted i 1813, hvorved den største Deel, i Særdeleshed den mindre Rige og fattige Borger, vil blive total Ruineret (...) Præsident Kaas denne Erkeskurk, som forføre den svage Konge (...) og lader sig bestikke af Jøderne for at undertrykke sine Medborgere (...) Dette Landets Uhyre maae rydes af Veijen (...) Jøderne maa anselig indskrænkes i henseende til Deres Handel i Særdeleshed hvad Vexles i rede Sølv angaaer (...) burde uden Naade strax hænges.⁴⁰

Denne plakat gav udtryk for dels en utilfredshed med den dårlige økonomi siden statsbankerotten i 1813, hvor jøderne og regeringslederen Kaas blev gjort ansvarlige og truet, dels det politiske ønske om en forfatningsændring. Allerede på dette tidspunkt i november 1819 overbeviste plakatens retorik regeringen om, at jødeforfølgelserne kunne blive anledningen til politisk uro – gnisten, som kunne tænde krudttønden.

Trekvart år senere, den 2. september 1820, udtrykte Kaas en frygt for, at jødeforfølgelserne var ”Indledning til at den store Scene var forberedt”. Jødeforfølgelserne var kun begyndelsen. Kaas forventede herefter en politisk opstand på den store scene, det vil sige i hovedstaden. Nogle dage senere skrev Kaas yderligere (ifølge uddrag af 19. september 1820), at jødeforfølgelserne var anledningen til at ”omstørte Landets Regjeringsform og indføre en Constitution liig den Norske”.⁴¹ En cirkulerende plakat, som blev afleveret til Kaas, bekræftede regeringen i dens vurdering af en mulig opstand mod enevælden: ”Leve

Kongen! Leve Friheden! Ned med Kongeloven!”⁴²

Plakaten ligger i Ørsted-pakken sammen med politirapporterne fra 1820. Der eksisterede samtidig med jødeforfølgelserne en politisk uro rettet mod enevældens styreform. Plakaten var nærmest en papirlap, beregnet til cirkulation på gader og stræder. Foto: Jens Rasmussen.

Snart fik politi og regering overblik over de kræfter, som man mente arbejdede for en opstand. En fingerring af jern var symbolet på en forening, som i regeringens interne korrespondance blev kaldt jernringsforeningen. De fremtrædende personer i denne forening var teologen dr. Jacob J. Dampe, forfatteren J.K. Blok Tøxen,⁴³ smedemester H.C. Jørgensen og en del officerer fra militæret.⁴⁴

Længe arbejdede politiet med at skygge hovedpersonerne og at ansætte politimeddelere fra Dampes omgangskreds.⁴⁵ Det gjaldt for eksempel Dampes fortrolige J. Chr. W. Wendt, prof., dr.med. og overlæge ved Almindeligt Hospital. Politimeddelernes opgave var i politirapporter at videregive oplysninger til politidirektør Kierulff om Dampes og Tøxens politiske aktiviteter og udtalelser i efteråret 1820. Sammentalt ligger der i politiarkivet ca. 30 politirapporter om overvågning af hovedpersonerne.⁴⁶ Denne overvågningsopgave lykkedes for det nyetablerede sikkerhedspoliti.⁴⁷

Regeringens forestillinger og frygt fremskyndede arrestationen af Dampe og Jørgensen den 16. november 1820 på det konstituerende møde for ”Det bestandige borgerlige Selskab”. Ved anholdelsen havde Dampe sit indbydelsesskrift på sig, her gengivet i uddrag:

(...) Men erkiendes ikke Folkets Ret af Kongen inden 24 Timer, da betragtes han, som den, der vil bruge Vold (...) Samfundet indbyder da alle Hovedstadens Borgere til öieblikkelig, ved offentligt Raab, at stemme om Antagelsen af fri Regieringsform (...) Derpaa udstedes Opfordring til alle andre Landets Borgere paa det snarest at følge Hovedstadens Eksempel: De, som ikke inden en bestemt kort Tid indsende Beretning om Udfaldet af Stemningerne, ansees for selv at have frakiendt sig deres Stemmeret. Imidlertid forblive alle de, der ved offentligt Raab have erkiendt Folkets Ret, under Vaaben, og saadanne Forholdsregler tages, hvorved al videre Vold tilintetgöres. En Proclamation om det, der er foregaaet, og om Kongens Forhold, udstedes til alle Europas Magter. Er fri Regieringsform af Folket indfört, vælges Mænd til nöiere at udkaste den, hvis Forsamlinger og Debatter blive offentliggjorte. – Hvorfor hele den valgte Regieringsform træder i Kraft.⁴⁸

Dampe ønskede en fri regeringsform – sikkert et konstitutionelt monarki med deputeredes lovgivningsret og folkets stemmeret. Muligvis har den norske grundlov af 1814 været det nærmeste forbillede, som også Kaas vurderede det (jævnfør uddrag af 19. september 1820).

Der blev nedsat en kommissionsdomstol, og sagen endte med, at Dampe den 14. februar 1821 blev dømt til døden. Dommen lød på ”simpl Livsstraf efter trykkeri-forordningen af 27. September 1799, § 1, jvf. § 25”.⁴⁹ Jørgensen, som også havde været tiltalt, og som retten fandt havde været delagtig i Dampes planer, fik også dødsstraf. Kancelliet indstillede herefter til kongen, at den nedsatte kommissionsdomstols domme blev formildet til fængsel på livstid. Kongen fulgte indstillingen med resolution af 7. marts 1821.⁵⁰ Dommene har muligvis taget lysten fra yderligere uroligheder i København, som stilnede af ved årsskiftet 1820/21. I hvert fald blev Dampes skæbne hurtigt meddelt offentligheden i *Collegial-Tidende*.⁵¹

Herefter var der tilsyneladende lagt en dæmper på revolteplaner i hovedstaden. Samtidig stoppede jødefølgelserne, hvilket kan sandsynliggøre regeringens

forestilling om, at der var en sammenhæng mellem jødefølgelserne i 1819-1820 og en politisk opstand. Ved at skabe tilstrækkelig uro i hovedstaden undergravede man styret, hvorved vejen skulle banes for en opstand.

Afsluttende vurdering

Optøjerne i september 1819 mod jøder i København, hvor folkemængden knuste ruder i jødiske butikker og huse, chikanerede med tændte bål og kast af uhumskheder samt i enkelte tilfælde overfaldt jøder, kom som en overraskelse for regeringen og de lokale politimyndigheder. Intet var forberedt. Et nyt kildemateriale med politirapporter gemt hos kancellideputerede Ørsted dokumenterer, at den københavnske befolknings jødefølgelser ikke sluttede i januar 1820, som hidtil antaget af forskningen, men fortsatte næsten hele året ud.

Det har ikke været muligt ud fra det fundne kildemateriale at påvise en direkte sammenhæng – i kraft af personnavne, adresser eller andet – mellem folkemængdens optøjer mod jøderne i 1819-1820 og den af politiet optrevlede politiske jernringsforening i november 1820. Det drejede sig dog om parallelle forløb i København i sensommeren og efteråret 1820, som materialet i Ørstedes pakke har vist.

Gehejmestatsminister Kaas og regeringen forestillede sig en sammenhæng og frygtede, at de nye uroligheder i september 1820, som Kaas formulerede det, var en ”Indledning til den store Scene”. Disse to ”bevægelser” var under alle omstændigheder rundet af den samme utilfredshed med regeringens håndtering af den økonomiske situation siden bankerotten i 1813 og tabet af Norge i 1814.

Problemet for den danske regering var, at de opståede uroligheder destabiliserede samfundet. Regeringen mistede autoritet. Jødefølgelserne kunne danne grobund for politiske opstande rettet mod enevældens styre. Både Dampes og Tøxens politiske uro med krav om en fri forfatning var derfor i regeringens søgelys, hvilket kan aflæses i politirapporterne. Jødefølgelserne stoppede, da Dampe blev dømt til døden og siden blev benådet og forvist til Christiansø på livstid. Dette eksempel lagde en dæmper på urolighederne, om end jødechikane, vold med mere dukkede op igen omkring 1830.⁵²

Geheimstattsminister og politichef Frederik Julius Kaas (1758-1827) fik en hovedrolle under urolighederne i København i 1819-1820. Han var søn af en admiral og selv jurist med megen indflydelse hos Frederik 6. Maleriet er af en ukendt maler og ejes af Herlufholms Kostskole.

LITTERATUR

Albertsen, L.L.

1984 *Engelen Mi. En bog om den danske jødefejde. Med en bibliografi af Bent W. Dahlstrøm.* København: Privattræk 1984.

Blüdnikow, B. og B. Christensen

1982 "Politiet og jødefejden i København 1819". *Politihistorisk Selskab. Årsskrift 1982.* København: Politihistorisk Selskab 1982.

1986 "Jødefejden 1819". *Protest og oprør, kollektive aktioner i Danmark 1700-1885* (red. Flemming Mikkelsen). Aarhus: Modtryk 1986.

Blüdnikow, B.

1981-1983 "Jødeuroen i København 1830". *Historie/ Jyske Samlinger*, Ny rk., bd. 14,4, Aarhus: Jysk Selskab for historie, sprog og litteratur 1981-1983, s. 633-650.

Blüdnikow, B. (red.)

2014 *Jøderne som frie borgere. Anordningen af 29. Marts 1814.* København: Det Jødiske Samfunds Forlag 2014.

Boje, P.

1977 *Danske Provinskøbmænds vareomsætning og kapitalforhold 1815-1847*, disputats. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag 1977.

Dauidsen, J.

1869 *Jødefejden i Danmark. Den litterære Jødefejde, begyndt i 1813. Opløbet mod jøderne i København og flere Provindsbyer i Danmark 1819-20.* København: C. Ferslew og Co. 1869.

1911 *Fra det gamle kongens Kjøbenhavn.* København: Vinten Forlag 1911.

Engberg, J.

1973 *Dansk Guldalder eller oprøret i tugt-, rasp- og forbedringshuset.* København: Rhodos 1973.

- Engelstoft, P. og F.W. Wendt
1964 *Haandbog i Danmarks Politiske Historie*. København: Gyldendal 1964.
- Helm, M.
1986 *Det kvalte demokrati. Guldalderens glemte systemkritikere*. København: Gyldendal 1986.
- Jensen, H.
1931ff. *De danske Stænderforsamlings Historie 1830-1848*, bd. I-II. København: J.H. Schultz Forlag 1931ff.
- Jensen, J. Haugaard
1985 ”Den korporlige jødefejde’ i Odense 1819”. *Fynske Årbøger*. Odense: Historisk Samfund for Fyns Stift 1985, s. 7-22.
- Johansen, J.C.
1894-1895 ”Dr. J.J. Dampe og Attentater paa Enevælden i 1820”, *Historisk Tidsskrift*, bd. 6, rk. 5. København: Den danske historiske Forening 1894-1895, s. 555-680.
- Jørgensen, H.
1929-1930 ”Jødeuroligheder i København 1830”. *Historiske Meddelelser om København*, II. rk., IV. bd. København: Selskabet for Københavns Historie 1929-1930, s. 241-248.
- 1978 *Trykkefrihedsspørgsmaalet i Danmark 1799-1848*. København 1978.
- Jørgensen, H. (red.)
1984 *Indenfor Murene. Jødisk Liv i Danmark 1684-1984*. København: C.A. Reitzels Forlag 1984.
- Larsen, G.
1963 *Firti danske Kriminal­sager fra ældre tid*. København: Politikens Forlag 1963.
- Lausten, M. S.
2002 *Oplysning i kirke og synagoge. Forholdet mellem kristne og jøder i den danske Oplysningstid (1760-1814)*. København: Anis 2002.
- 2005 *Frie jøder? Forholdet mellem kristne og jøder i Danmark fra Frihedsbrevet 1814 til Grundloven 1849*. København: Anis 2005.
- Manniche J. Chr.
1974-1976 ”Jødefejden i Odense 1819. Eller noget om at beskrive fortiden”. *Historie/Jyske Samlinger*, Ny Række, XI, 1. Aarhus: Jysk Selskab for historie, sprog og litteratur 1974-1976, s. 1-28.
- Mikkelsen, Fl. (red.)
1986 *Protest og oprør, kollektive aktioner i Danmark 1700-1985*. Aarhus 1986.
- Pedersen, K. P.
2014 *Kontrol over København. Studier i den sene enevældes sikkerhedspolitik 1800-48*, disputats. Odense: Syddansk Universitetsforlag 2014.
- Olsen, A. A. A.
2018 ”Jødefejden 1819-1820 – Politihistorisk tilbageblik på militær bistand til politiet set i lyset af 200-året for Jødefejden”. *Politihistorisk Tidsskrift*. København: Politihistorisk Selskab 2018. Tilgængelig online: https://www.politihistoriskforening.dk/wp-content/uploads/2018/08/joedefejden_1819_1820_opt.pdf (15.07.2019)
- Rasmussen, J.
2009 *Religionstolerance og religionsfrihed. Forudsætninger og Grundloven i 1849*. Odense: Syddansk Universitetsforlag 2009.
- 2010 ”Jødefejden og de beslægtede uroligheder, 1819-20. ’Indledning til den store Scene?’”. *Kirkehistoriske Samlinger 2010*. København: Selskabet for Danmarks Kirkehistorie 2010, s. 131-165.
- Rubin, M.
1892 *1807-14. Studier til Københavns og Danmarks Historie*. København: P.G. Philipsen 1892.
- 1895 *Frederik VI's Tid, fra Kielerfreden til Kongens*

Død. København: P.G. Philipsen 1895.

Sterling, E.

1969 *Judenbass. Die Anfänge des politischen Antisemitismus in Deutschland (1815-1850)*. Frankfurt am Main: Europäische Verlagsanstalt 1969.

Syskind, A. (udg.)

1897 *Jøderne som danske Borgere. En samling Aktstykker*. København: P. G. Philipsens Efterfølger 1897.

Vibæk, J.

1971 *Danmarkshistorie, Reform og Fallit 1784-1830*, bd. 10. København: Politikens Forlag 1971.

Weber, M.

1965 *Den protestantiske etik og kapitalismens ånd*. København: Fremad 1965.

LOVE M.V.

Chronologiske Register over de Kongelige Forordninger og aabne Breve samt andre trykte Anordninger. For året 1819, XVIII. Deel, udg. af J.H. Schou. København 1823.

Chronologiske Register over de Kongelige Forordninger og aabne Breve samt andre trykte Anordninger. For året 1820-21, VII. Deel, 8. bd., udg. af T. Algreen-Ussing. København 1828.

Kong Frederik den Sjettes allernaadigste Forordninger og Aabne Breve. 1909-1828. For året 1819. København.

NOTER

1. Olsen 2018.
2. Davidsen 1869; Rubin 1892; Rubin 1895; Syskind 1897; Jørgensen 1929-1930; Manniche 1974-1976; Blüdnikow og Christensen 1982; Blüdnikow 1981-1983; Blüdnikow og Christensen 1986; Albertsen 1984; Jørgensen 1984; Jensen 1985; Mikkelsen 1986 (jævnfør kort forskningsoversigt s. 102f.); Lausten 2005 (jævnfør kort forskningsoversigt s. 34-35); Pedersen 2014; Olsen 2018 (læst online 21.04.2019).
3. Rasmussen 2009, s. 67-72 og Rasmussen 2010, s. 131-165. Efter denne artikels redaktionelle afslutning har Bent Blüdnikow i september 2019 udgivet *Jødefejden* i serien 100 Danmarkshistorier, Aarhus Universitetsforlag. I denne bog lægges vægten fortsat på forfølgelserne fra september 1819 til januar 1820 (s. 57ff.), og der medtages fra min artikel i 2010 en kort skildring af perioden frem til slutningen af 1820 (s. 73ff.). Jødeforfølgerne i 1820 voksede imidlertid i omfang. Set i forhold til 1819 findes næsten tre gange så mange politirapporter fra året 1820.
4. Engelstof og Wendt 1964, s. 12ff., 16ff; Olsen 1967, s. 250ff; Vibæk, bd. 10, 1971, s. 437ff., 462ff.; Boje 1977, s. 162-68 (kapitlet "Danmarks økonomiske udvikling").
5. Blüdnikow og Christensen giver i artiklen "Jødefejden 1819" (*Protest og oprør*, 1986, s. 93ff.) en oversigt over de plakater, som de har fundet i arkiverne. Forfatterne lægger vægten på den alvorlige jødekritik og jødehad, hvor jødernes pengemagt og delagtighed i statsbankerotten 1813 er det vigtige motiv på plakaterne.
6. Lausten 2002, s. 341-70.
7. Pedersen 2014, s. 248.
8. Pedersen 2014, s. 95-123.
9. Pedersen 2014, kap. 6-8.
10. Lausten 2002, s. 133ff. og Lausten 2005, kap. IV samt Rasmussen 2009, s. 62-83.
11. Rasmussen 2009, s. 38 (statistiske oplysninger), 73 og 76ff. og Sterling 1969, s. 29.
12. Her skal blot henvises til typiske repræsentanter for forskningens hidtidige holdning: Engelstof og Wendt 1964, s. 18f.; Vibæk 1971, s. 364ff., 411ff., 466ff. og 481ff.; Jensen 1931ff., bd. I, s. 44ff., 58ff.; jævnfør Engberg 1973, s. 163-68.
13. Rasmussen 2010, s. 131-165.
14. Rigsarkivet, Danske Kancelli, 2. Depart., I. 70-11, Henlagte sager 1800-1848, U 1819. Vedr. jødefejden 1819-20.
15. Ibid.
16. Pedersen 2014, s. 107-110.
17. Engberg 1973, s. 130ff. og 140ff.
18. Sterling 1969, s. 171f. Sterling nævner, at forfølgelserne kom overalt i de tyske stater, men især i Hamborg og Frankfurt samt områderne Baden og Bayern. Jævnfør Blüdnikow 1981-1983, s. 633f.
19. Blüdnikow og Christensen 1982. De følger Davidsen 1869, s. 131, der henviser til de sidste urolige hændelser på kongens fødselsdag den 28. januar 1820.
20. Albertsen 1984, s. 55 (aftryk af bekendtgørelsen). Endvidere *Chronologiske Register over de Kongelige Forordninger og aabne Breve samt andre trykte Anordninger*. For året 1819, XVIII. Deel, udg. af Schou 1823, s. 338f.
21. *Kong Frederik den Sjettes allernaadigste Forordninger...* For året 1819, s. 279ff.

22. Rigsarkivet, La. for Sjælland, Københavns Politiret. DC-013. 5. Protokol. Forhørsprotokol 1812-45. Nr. 37-21/22/23, 1819-20. Jævnfør Rigsarkivet, La. for Sjælland, Københavns Politi. DG-001; og Politidirektørens protokol 1809-1936. Nr. 4, 1819-21.
23. Jævnfør Jørgensen (red.) 1984, s. 88f.
24. Weber 1965, s. 107f. og 118f.
25. Ibid., s. 110.
26. Boje 1977, s. 167.
27. Olsen 1967, s. 247ff. og 250ff.
28. Pedersen 2014, s. 95-123.
29. Ørsted-pakken, politirapport, 1. februar 1820, underskrevet politi-assistent, cand.jur., Jens Samuel Grønlund.
30. Ørsted-pakken, anmeldelse af overrettsprokurator Moses Delbanco, 29. februar 1820.
31. "Om Opløb og store Stæder", *Politievennen. Et ugentligt Almeenhedsblad*, no. 246, Lørdagen den 16de September 1820, udg. af K. Kristensen, Nittende Hæfte, København 1820, s. 3967ff.
32. Ørsted-pakken, politirapport, 2. september 1820, underskrevet vægterinspektør Chr. Berg.
33. Ørsted-pakken, politirapport, 3. september 1820, underskrevet politi-agenten, teskænker P. Larsen.
34. Ørsted-pakken, politirapport, 3. september 1820, underskrevet af vægterinspektør Chr. Berg. Denne leverede hele 6 rapporter den 3. september 1820.
35. Ørsted-pakken, politirapport, 3. september 1820, underskrevet af vægterinspektør Chr. Berg.
36. Stikprøver er foretaget. Rigsarkivet, La. for Sjælland, Københavns Politiret. DC-013. 5. Protokol. Forhørsprotokol 1812-45. Nr. 37-21, 1819-20; Rigsarkivet, La. for Sjælland, Københavns Politi. DG-001. Politidirektørens protokol 1809-1936. Nr. 4. 1819-21.
37. Ørsted-pakken, politirapport, 5. november 1820, underskrevet af P. Holm Rasmussen.
38. Ørsted-pakken, politirapport, 29. november 1820, underskrevet af A. Brÿde og B.H. Olsen.
39. Kopier findes i flere arkivpakker. Rigsarkivet, La. for Sjælland, Københavns Politi. DG-001. Skrivelser fra Politichef Kaas til Politidirektør Hvidberg 1815-1819. Nr. 1, 1815-19. Rigsarkivet, La. for Sjælland, Københavns Politi. DG-001. J-53. Udtagne sager. Undersøgelsen mod Dr. Dampe m.fl. 1820-1835. Se under D.4. Diverse sager. Jævnfør Johansen 1894-1895, s. 600.
40. Ibid.
41. Rigsarkivet, La. for Sjælland, Københavns Politi. DG-001. J-53. Udtagne journalsager. Undersøgelsen mod Dr. Dampe m.fl. 1820-1831. Se under A. Beretninger og C. Politirapporter og politimeddelere.
42. Rigsarkivet, DK, 2. Depart., I. 70-11. Vedr. jødefejden 1819-1820. Brevet fra Kaas er dateret "2. Sept." og må være fra 1820. En "Secretair Thanning" (vistnok ansat hos Kaas) omtales i brevet. Denne skrev til Kaas "4 Septbr. 1820" især om sin vurdering af urolighederne.
43. Davidsen 1869, s. 108-117.
44. Rigsarkivet, DK, Fællesafdelingen, 232-G152A-B. Kommissionen i sag mod dr.phil. Jacob Dampe og Hans Chr. Jørgensen for majestætsfornærmelse. Dokumenter fremlagt i kommissionen 1820-1821 og Kommissionsprotokol 1820-1821. Ligeledes Johansen 1894-1895, s. 555-680, især s. 556, 567, 570f., 575f., 577f., 614, 616ff., 631f., 635ff., 644ff., 649ff. og 651f. – med en gennemgang af Dampes sag både hos politiet og kommissionsdomstolen.
45. Johansen 1894-1895, s. 577ff. og 593ff.
46. Rigsarkivet, La. for Sjælland, Københavns Politi. DG-001. J-53. Udtagne sager. Undersøgelsen mod Dr. Dampe m.fl. 1820-1835. Se under C. Politirapporter og politiagentmeddelere.
47. Bekræftes af Pedersen 2014 i kapitel seks.
48. Rigsarkivet, DK, Fællesafdelingen, 232-G152A-B. Kommissionen i sag mod dr.phil. Jacob Dampe og Hans Chr. Jørgensen for majestætsfornærmelse.
49. Johansen 1994-1995, s. 651. Jævnfør trykkefrihedsforordningen af 27. sept. 1799, se Jørgensen 1978, s. 31ff.
50. Rigsarkivet, DK, 2. Depart., 232-I4-38. Forestillinger 1800-1848, 1821/ nr. 90, jan.-juni m.m. Mikrofilm nr. 58863. Forestilling af 7. marts 1821 angående dr.phil. Dampe og smedemester Jørgensen.
51. Johansen 1994-1995, s. 644ff., 649f. og 651ff. Han henviser til *Collegial-Tidende* fra 1821, s. 235.
52. Jørgensen 1929-1931 og B. Blüdnikow 1981-1983.